

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-141>

УДК 336.717.3

Аналіз та оцінка ризиків у процесі залучення коштів вітчизняними банками

Білава О.С.

студентка

Національного університету державної фіскальної служби України

Татьяніна С.М.старший викладач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу
Національного університету державної фіскальної служби України

Специфіка банківської діяльності зумовлює можливість виникнення ризиків як за активними, так і за пасивними операціями банків. Серед останніх велике значення мають ризики, пов'язані зі здійсненням депозитних операцій, які є головним джерелом формування банківських ресурсів. Актуальним є дослідження сутності депозитних ризиків банків, закономірностей їх прояву, особливостей оцінки та формування комплексу заходів щодо їх мінімізації на основі врахування всієї сукупності чинників, що призводять до виникнення відповідної ризикової ситуації. У статті розглянуто питання формування, аналізу та оцінки депозитних ризиків. Проаналізовано динаміку зміни обсягу клієнтського портфелю та депозитних вкладів за I квартал 2018 р. Висвітлено основний інструментарій оцінки рівня депозитного ризику.

Ключові слова: банківська діяльність, вклад (депозит), ризики, залучені кошти, депозитний портфель.

Билава О.С., Татьяна С.М. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА РИСКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СРЕДСТВ ОТЕЧЕСТВЕННЫМИ БАНКАМИ

Специфика банковской деятельности обуславливает возможность возникновения рисков как по активным, так и по пассивным операциям банков. Среди последних большое значение имеют риски, связанные с осуществлением депозитных операций, которые являются главным источником формирования банковских ресурсов. Актуальным является исследование сущности депозитных рисков банков, закономерностей их проявления, особенностей оценки и формирования комплекса мер по их минимизации на основе учета всей совокупности факторов, приводящих к возникновению соответствующей рискованной ситуации. В статье рассмотрены вопросы формирования, анализа и оценки депозитных рисков. Проанализирована динамика изменения объема клиентского портфеля и депозитных вкладов за I квартал 2018 г. Отражен основной инструментарий оценки уровня депозитного риска.

Ключевые слова: банковская деятельность, вклад (депозит), риски, привлеченные средства, депозитный портфель.

Bilava O.S., Tatyana S.M. ANALYSIS AND EVALUATION OF RISKS IN THE PROCESS OF FINANCING FUNDS BY DOMESTIC BANKS

The specifics of banking activity make it possible for risks to arise both in active and in passive banks' operations. Among the passive operations the most important ones are the risks connected with the implementation of deposit operations, which are the main source of banking resources. The current research is about the essence of deposit risks of banks, the regularity of their manifestation, features of evaluation and formation of a set of measures for their minimization on the basis of taking into account the whole set of factors that lead to the occurrence of the appropriate risk situation. The article deals with the issues of formation, analysis and estimation of deposit risks. The dynamics of changes in the volume of client portfolio and deposits for the first quarter of 2018 have been analyzed. The main tool for estimation of the level of deposit risk is highlighted.

Keywords: banking, deposit, risks, funds raised, deposit portfolio.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банківська система покликана мобілізувати фінансові ресурси економіки та перетворювати їх на дієвий капітал, що приносить дохід. Ключове завдання, яке стоїть сьогодні перед вітчизняними банківськими установами, полягає в ефективному управлінні банківськими ресурсами. Якість управління пасивними опе-

раціями значною мірою залежить від вирішення комплексної проблеми формування ефективної політики ресурсного забезпечення банківської діяльності та розроблення механізмів її реалізації. На сучасному етапі економічного розвитку формування ресурсної бази вітчизняних банків має велике значення для їхньої ефективної діяльності. Наявність достатнього обсягу

фінансових ресурсів дає змогу здійснювати активні операції для отримання максимального рівня прибутку і диверсифікації ризиків. Одним з основних джерел формування ресурсної бази є проведення депозитних операцій банками. Успішний розвиток і надійність банківської системи України та її можливість впливати на економічні процеси в суспільстві значною мірою залежать від обсягів і структури ресурсів банків, значна частка яких формується за рахунок тимчасово вільних коштів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми формування депозитних портфелів та аналізу депозитного ризику досліджувалися у працях багатьох учених, зокрема А. Вожжова, О. Гая, Н. Лунякової, О. Тітєвської. На сучасному етапі багато вітчизняних науковців (О. Пернарівський, С. Волосович, В. Герасименко, С. Козьменко, І. Школьник, Т. Савченко) досліджують можливості та інструменти запобігання та мінімізації ризиків вкладників банку, оцінки системи страхування депозитів, реформи національної системи гарантування вкладів тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз сучасного стану та визначення особливостей депозитних ризиків, їх оцінка та інструменти впливу в банківській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку банківської системи формування банками ресурсної бази має велике значення для їхньої ефективної діяльності. Наявність в установі достатнього обсягу коштів дає змогу здійснювати активні операції, отримувати стабільні прибутки та диверсифікувати ризики. Основним джерелом формування ресурсної бази банків є саме залучені кошти.

У банківській практиці залучені кошти називають депозитними зобов'язаннями. З їх допомогою фінансово-кредитна установа має можливість підтримувати ліквідність на достатньому рівні, прискорювати безготівкові розрахунки [1, с. 118].

Найсуттєвіші особливості залучених грошових коштів відображає їх розподіл за економічним змістом. Із цього погляду існує дві юридично-правові форми залучених коштів: депозити та боргові цінні папери. У банківській практиці залучені кошти часто називають депозитними зобов'язаннями, тому що і вклади, і боргові цінні папери мають однакову депозитну природу [2].

Дослідження стану ресурсного забезпечення банків України почнемо з аналізу депозитного клієнтського портфелю.

Зростання курсу гривні та залучення більшої кількості депозитів від населення у гривні сприяли помірній дедоларизації. За строковим характером у клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до одного року. Слід зауважити, що в I кварталі 2018 р. депозитний ринок продовжує демонструвати ознаки відновлення, обсяг залучених депозитів у цьому році продовжує показувати зростання.

Частка довгострокових депозитів протягом досліджуваного періоду зменшилася і на 01.04.2018 становила 19,3% (21,1% на початок 2018 р.) у загальному обсязі зобов'язань банків. Частка коштів, залучених в іноземній валюті, протягом I кварталу 2018 р. зменшилася, проте в сукупному клієнтському портфелі продовжує залишатися значною. Разом із цим триває поступове зниження ставок за валютними депозитами, які оновили черговий історичний мінімум. Як і географічна структура наданих кредитів, депозитний портфель характеризується переважанням частки Північного регіону, переважно завдяки м. Київ, через який проходить значна частина фінансових потоків країни [3].

Незалежно від набутої форми та досліджуваного виду всі депозитні ризики мають спільну природу виникнення та, відповідно, однакові чинники формування: рівень довіри клієнтів до банків, а також банків один до одного; стан фінансової системи у цілому та банківської системи зокрема; сезонні зміни потреби населення та підприємств у грошових коштах, коливання та рівень ставок відсотка.

Сучасні теорія та практика оцінки депозитного ризику пропонують широкий спектр підходів та показників для вирішення поставленого завдання. Основу інструментарію оцінки рівня депозитного ризику становлять традиційні показники кількісного аналізу варіації: математичне очікування, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації.

Наведена вище сукупність показників може бути доповнена оцінкою загального середньоквадратичного відхилення залишків у цілому за портфелем депозитів банку.

На основі оцінки стандартного відхилення та значень коефіцієнта варіації можна виділити такі зони розмежування депозитного ризику за рівнем можливих утрат:

– зона мінімального депозитного ризику – характеризується незначним депозитним ризиком, який, своєю чергою, характеризується

коливанням залишків коштів на рахунках у діапазоні $(M_{(x)} - \sigma < X < M_{(x)} + \sigma)$ та має достатньо стабільний характер, про що свідчить величина коефіцієнту варіації менше 33%;

– зона контрольованого ризику – поведінка залишків характеризується мінливістю в інтервалі $(M_{(x)} - 2\sigma < X < M_{(x)} - \sigma)$, тобто відносний рівень варіації знаходиться у межах від 33% до 66%;

– зона надмірного ризику – поведінка залишків характеризується мінливістю в інтервалі $(M_{(x)} - 3\sigma < X < M_{(x)} - 2\sigma)$, що вказує на можливість прогнозування такого ризику та необхідність ужиття активних заходів щодо запобігання втраті ліквідності банком унаслідок реалізації ризику; відносний рівень варіації знаходиться в межах від 33% до 66%;

– зона критичного депозитного ризику – характеризується тим, що математичне очікування важко (майже неможливо) спрогнозувати, варіювання залишків коштів на рахунках знаходиться діапазоні $(X > M_{(x)} - 3\sigma)$, тобто фактично залишки коштів не розподіляються відповідно до закону нормального розподілу й є неконтрольованими з боку менеджменту банку, що вказує на можливість повної втрати ліквідності та банкрутства [4].

Для прогнозування очікуваних моментів списання та надходження грошових коштів на поточні рахунки клієнтів банки можуть також використовувати індикатори технічного аналізу фінансових ринків, наприклад індекс відносної сили, індекс товарного каналу та стохастичний осцилятор.

Рис. 1. Зовнішні чинники формування депозитного ризику.

Таблиця 1

Система показників оцінки депозитного ризику

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Характеристика показника
Математичне очікування залишків коштів на рахунках, $M(x)$	$M(x) = \frac{\sum_{i=1}^n X_i}{n}$ X_i – залишок коштів на депозитних рахунках станом на кінець дня, грош. од; n – загальна кількість спостережень, од.	Показує середньоденну величину залишків коштів на депозитних рахунках банку
Стандартне (середньоквадратичне) відхилення, σ	$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - M(x))^2}{n - 1}}$	Є абсолютним вимірником депозитного ризику у вигляді середньоденного очікуваного відтоку грошових коштів із рахунків банку
Коефіцієнт варіації денних залишків коштів на рахунках банку, $K_{\text{вар}}$	$K_{\text{вар}} = \frac{\sigma}{M(x)}$	Відносна міра депозитного ризику, що характеризує середній рівень можливих відхилень денних залишків коштів на рахунках від їх очікуваної величини

Основними проблемами, що виникають у процесі управління депозитними ризиками банку, є:

- втрата довіри клієнтів до банківських установ на тлі нестабільної ситуації в банківському секторі та постійних процесів його реформування;

- складність прогнозування поведінки вкладника й передбачення можливих причин дострокового вилучення коштів або зміни банківської установи для обслуговування;

- відсутність можливостей урахування зовнішніх чинників формування депозитних ризиків через використання наявних моделей прогнозування рівня депозитного ризику банку, що базуються на аналізі середньоденних залишків депозитних коштів на рахунках;

- складність урахування сезонних чинників виникнення депозитних ризиків під час їх прогнозування.

Основними шляхами підвищення ефективності управління депозитними ризиками банку в умовах неможливості впливу на зовнішні чинники їх формування мають стати такі заходи:

- створення банківською установою злагодженої системи контролю, планування та прогнозування обсягу залучених депозитних ресурсів;

- розроблення інноваційних, синтезованих депозитних продуктів, які дадуть змогу банку привабити нових клієнтів і повернути довіру вкладників;

- ефективне матеріальне та моральне стимулювання працівників банку, що допоможе активізувати роботу з клієнтами та наростити обсяги залучених депозитних ресурсів;

- упровадження якісно нових регулятивних заходів із боку держави щодо страхування депозитів;

- удосконалення законодавчої бази у сфері сек'юритизації активів і рефінансування банківських установ;

- підвищення прозорості управління та діяльності банківських установ [5].

Висновки з цього дослідження. Широкий спектр ризиків банківської діяльності зумовлює необхідність в усебічному аналізі, систематизації та розробленні ефективного механізму їх регулювання. Виходячи з того, що найбільшу частину в банківських зобов'язаннях становлять депозитні кошти, значної актуальності набуває питання формування банками стабільної ресурсної бази шляхом ефективного залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на банківські депозитні рахунки. Це зумовлює необхідність дослідження процесу здійснення депозитних банківських операцій для виявлення, характеристики, класифікації та систематизації ризиків депозитних операцій банків та розроблення механізму їх регулювання, який забезпечить формування стабільної ресурсної бази банку за забезпечення економічних інтересів суб'єктів депозитних операцій. Непрогнозований та некерований складник депозитного ризику переважно зумовлюється впливом зовнішніх чинників, які необхідно розглядати в масштабах національної (міжнародної) економічної системи. Сучасна методологія оцінки депозитного ризику ґрунтується на дослідженні динаміки залишків коштів на рахунках клієнтів за допомогою інструментарію математичної статистики і теорії ймовірності. Основним напрямом подальшого розвитку наявних методик залишається врахування впливу кількісних чинників (кількість клієнтів, залишки грошових коштів, надходження та вилучення коштів) на рівень депозитного ризику банку. Для визначення впливу сезонності та кількості клієнтів на формування сукупних залишків депозитів з урахуванням загальних тенденцій їх динаміки рекомендовано використовувати економічне моделювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фурсова В.А. Формування ресурсної бази комерційних банків: сучасний стан і перспективи розвитку. 2011. № 50. С. 118–124.
2. Заславська О.І. Залучені кошти як вагоме джерело ресурсного забезпечення кредитної інвестиційної діяльності банків. Економіка та держава. 2012. № 7.
3. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами I кварталу 2018 року. URL: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2018.pdf.
4. Управління ризиками банків: монографія: у 2-х т. Т. 1. Управління ризиками базових банківських операцій / А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. Суми: УАБС НБУ, 2012. 283 с.
5. Волкова В.В. Тенденції управління депозитними ризиками в банку в умовах нестійкого ринкового середовища. 2017.

REFERENCES:

1. Fursova V.A. (2011) Formation of the resource base of commercial banks: current state and development prospects – № 50. – P. 118-124.
2. Zaslavskaya O.I. (2012) Funds attracted as a significant source of resource support for credit investment activities of banks / Economics and the state № 7
3. Analytical review of the banking system of Ukraine in the first quarter of 2018 [Electronic resource] – Access mode: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2018.pdf
4. Risk Management of Banks [Text]: Monograph in 2 volumes. T. 1: Risk Management of Basic Banking Operations / [A. O. Epifanov, T. A. Vasiliev, S. M. Kozmenko and others.] / Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. A. O. Epiphanov and Dr. Econ. Sciences, prof. T. A. Vasil'eva. – Sumy: DBS "UABS NBU", 2012. – 283 p.
5. Volkova V.V. (2017) Trends in the management of deposit risks in a bank in an unstable market environment.